

A szerb uralomnak a bácskai magyarok nyelvére tett hatása.

(Folytatás)

A kihallgatás szerb neve *raport* (< raport) volt. A magyar ember *raportra* vagy azért ment, mert 'szabadságot' azaz *ot-szusztvó-t* (< otsustvo) akart kérni, vagy azért, mert valamilyen hamisságon kapták rajta és *prítvor-t* (< prítvor) 'kaszárnya fog-ságot', vagy *zatvor-t* (< zatvor) azaz 'egyész zárkát' sóztak a nya-kába. Abban az esetben, ha nem *zatvor*, vagy *prítvor* miatt ke-rült *raportra*, hanem 'szabadságot', *ot-szusztvót* kért, kedvező el-intézés esetén a hazautazáshoz *objává-ra* (< objava) volt szük-sége. Az *objávanak* több jelentése van. Ez az *objáviti* (< objaviti) 'kihirdetni' igéből képzett főnév, amelynek 1. jelentése 'igazol-vány, vasúti jegy hazautazáshoz, vagy visszatéréshez', 2. 'hirdet-mény'. A magyar köznyelvben és katonanyelvben az első jelen-tésében volt közhasználatú. Tekintettel arra, hogy szabadságra utazni a szerb, azaz jugoszláv katonaságtól mindenkor a lehető legkedvesebb és legkellemesebb élményekhez tartozott, egyike volt azon kifejezéseknek, amelyet nap nap után emlegettek és használtak és amely olyan mély nyomokat hagyott a katonafiúk lelkében, hogy a honvédséghez bevonultak a szabadságle-velet még ma is *objávanak* nevezik.

A kiszolgált katona akkor, amikor a hazautazási *objavát* megkapta, legtöbbször átvette a *vojniciska knyizsica-t* (< vojnička knjižica) 'katonakönyvecskét', amelynek a népszerű és igen gyak-ran magyarok által is használt neve *bukvica* (< bukvice) 'köny-vecske' volt. A *bukvica* szó jelentése ugyanaz, mint a *knyizsicaé* és ez tulajdonképpen megőrzött régiségként jutott át a mai szerb köznyelvbe és katonanyelvbe, ahonnan a magyar fiúk is átvették és használták.

A lógós, szimuláns, a foglalkozás alól kibújó, a dolgát rossz-szul végző katonára volt a szerbeknek egy nagyszerű kifejezésük, amely a magyar katonafiúk révén közhasználatúvá vált és álta-lában elterjedt a magyar köznyelvben, a diáknyelvben éppen úgy, mint a katonaviseltek között: *zabusant* (< zabušant). Szó-ról szóra nem is lehet pontosan lefordítani. *Zabusiti* (< zabušiti) ige jelentése, amelyből ezt képezték, 'belefürni'. Ez azonban nem indokolja ennek a szónak jelentését, roppant népszerűségét és el-

terjedtségét. Ha egy katona nem ugrott elég ruganyosan a parancs teljesítésére, fölöttese rögtön azzal vádolta, hogy *zabusan*. Ha valamilyen megbízatást rosszul végzett el, megint csak *zabusan* volt. Ha beteg volt és az orvos nem akarta a betegség szimptomáit rajta felfedezni, megint csak *zabusan* volt. Nóta is volt róla, hogy a foglalkozásra hívó kürtjel tulajdonképpen ezt jelenti: *opási szē, ne plási szē, zabusanti šákrijtē szē, tézsak jē rád* (< opaši se, ne plaši se, zabušanti sakrijte se, težak je rad) 'övezd föl magad, ne félj, zabusántok bujjatok el, nehéz a munka'. Ebből a 'zabusánt' szóból képezték a magyar katonafiúk egy igét: *zabusalni*. Amikor tehát e sorok írója megbízást kapott a bileki tartalékos tiszti iskolában, hogy egy aktát vigyen az iskola-parancsnokságra, amit körülbelül tíz perc alatt lehetett elintézni, és amit el is intézett tíz perc alatt, de utána a kantinban töltött el egy jó órát, tulajdonképpen *zabusált*. *Zabusált* az a katona is, aki a szombati nagytakarítás előtt a *nuzsnik*-ba (< nužnik) 'árnyékszék'-be bújt el. Mikor aztán a takarítás és a *ribányē* (< ribanje) 'surolás' befejeződött, ártatlan arccal bújtak elő a hős *zabusántok*. A honvédséghez átképzésre bevonult katonafiúk mesélik, hogy a *zabusánt* és a *zabusalni* kifejezések ma éppen olyan közhasználatúak közöttük, mint akkor, amikor a jugoszláv hadseregben szolgáltak, sőt arra is volt eset, hogy csonkaországi bajtársaik is átvették és használták a *zabusánt* és *zabusalni* szavakat.

Ha a följebbvaló valakit megszólított és valamilyen parancsot adott, vagy valamire utasított, az alantas befejező válasza mindig az volt *rāzumēm* (< razumem) 'értem'. Ezt azonban annyira mechnizálták a jugoszláv hadseregben, hogy tekintet nélkül a parancs, vagy az utasítás értelmére, vagy értelmetlenségére, mindig használták. Magyar fiú mondta, hogy a szerb katonai intézmény legnagyobb jelentőségű szava a *rāzumēm*, mert ezzel a följebbvaló előtt az ember mindig kivághatja magát. Ha összeszidják, katonásan összevágja a bokáját és azt mondja *rāzumēm*. Ha megdicsérik, megint csak összevágja a bokáját és azt mondja *rāzumēm*. Ha valami lehetetlent kívánnak tőle, összevágja a bokáját és újból csak azt mondja *rāzumēm*. Ha valaki gyorsan akart szabadulni valamilyen megbízás elől, hogy nyugodtan *zabusalhasson*, különösen kemény hangon mondta azt, hogy *rāzumēm*. És ez a szó mindig megfelelt.

A 'tölténytáska' szerb neve *fišēklija* (< fišeklija) volt. Ezt, valamint a *gājka* (< gajka) 'bújtató a derékszíjon' szót szintén használják a jugoszláv katonaviseltek a honvédeknél is. A 'sátorlapot' *sátorszko krīlo* (< šatorsko krilo), a 'lepedőt' *csársāv* (< čaršav) már sokkal ritkábban ugyan, de még mindig emlegetik a honvédségnél is. A 'golyószóró' azonban szinte teljesen kiszorította a *puskomitraljéz* (< puškomitraljez) kifejezést, A

vállon a rangjelzést feltüntető lemez szerb neve az *epulëtuska* v. *poletuska* (< epuletuška) nem használatos ma már a honvédségnél, mert ilyen nincsen, a magyar tisztek rangjelzésüket más-
képpen viselik. Csupán a repülőknél van meg ez a váll-lemez, amelyet látva *epulestuskának* emlegetik a jugoszláv katonaviseltek. A „katonaládának” *szánduk* (< sanduk) volt a neve. Ez a kifejezés azonban úgy eltűnt, mint hogyha sohasem használták volna. A „puskacső fedőjét” *poklopác*-nak (< poklopac) nevezték. Ez volt az a fölszerelési tárgy, amelyet legkönnyebben vesztett el a katona és amelyért nagyon sok magyar fiú súlyos bírságot volt kénytelen fizetni. A „puska závarjára” *zátvárücs*-nak (< zatvaráč), a „puskaagyat” *kundak*-nak (< kundak) nevezték és nevezik még ma is. A legérdekesebb az, hogy a „tusaborító lemez” kifejezést nem nagyon tudják maguknak megjegyezni és inkább a régi beléjük verklizett *potkov kundáká*-nak (< potkov kundaka) nevezik. Pl. A vizsgára készülő karpaszományos honvédek közül kérdezi az egyik: „Mondd csak nekem, hogy mondják magyarul a *potkov kundákát*?” „Tusaborító lemez, te ökör, sose jegyzed meg?”

Nem használják már egyáltalában iránymegjelölésre a *tyuvik* (< čuvik) „dombocská” v. általában „csúcs” szót. A „csákány” jelentésű *pijuk* (< pijuk) szót sem, pedig ez is, amaz is, valamikor igen elterjedt volt. A jugoszlávoknál nagy szerepet játszott az „elismervény, vagy nyugta” jelentésű *rëvërsz* (< revers). Ha pl. valaki a raktárból valamit át akart venni, akkor azt csak *rëvërsz* ellenében vehette át. Az „őrház” jelentésű *sztrázsára* (< stražara) és a csuklógyakorlat jelentésű *csúcsángë* (< čučanje) a magyar katonafiúk nyelvéből még mindig nem veszett ki, mert még ma is ezen a néven emlegetik. Nem használják az „értékpostakönyv” szerb nevét az *ámánëtnik*-et (< amanetnik) pedig valamikor szívszorongva várták, hogy az *ámánëtnikkel* megjelenő *tyátó* felolvassa-e az ő nevüket is. A „messzelátó” jelentésű *durbín* (< durbin), a „revolver” jelentésű *pistoj* (< pištolj) a „mosoda” jelentésű *vešëraj* (< vešeraj) kifejezések csak addig éltek a magyar katonafiúk között, amíg a szerb hadseregben szolgáltak. A „rangjelző csillag” szerb neve, a *zvězdica* (< zvezdica) azonban még ma is él a magyarok közt. A honvédséghez bevonultak is gyakran emlegetik, hogy majd csak szereznek ők is *zvězdicát* és nem lesznek tovább bakák, hanem tisztések. A határon épült őrházak neve a szerb határőrök között *káruula* v. *karaola* (< karaola) volt. Ezt a szót a határmenti magyarok is használták, de szélesebb körben elterjedni nem tudott.

Amikor a regruták bevonultak, az első hetek tapasztalatai alapján legtöbbször igen nagyon elkeseredtek. Ilyenkor a katonahumor azt a tanácsot adta nekik: *piši kutji, da si prošó kó žuti* (< piši kući, da si prošao kao žuti) „írd meg haza, hogy úgy

jártál, mint a sárga'. A sárga alatt itt az oroszlan értendő, amelyről a néphit azt tartja, hogy szokatlanul sokszor párosodik és amint az oroszlan a párosodással rosszul jár, úgy jártak rosszul ők is a katonasággal.

Már a bevezetésben említést tettem arról, hogy a szerb nép életében a káromkodás és a trágár szavak használata sokkal nagyobb szerepet játszik, mint bármely más európai népnél. Említést tettem arról, hogy ezeket a gyakran használt illetlen szavakat hamar eltanulták a magyarok és anélkül, hogy tudták volna a jelentésüket, igen gyakran használták is. Később, mikor már a jelentésüket mindenki tudta és ismerte, alább hagyott ezeknek a szavaknak a használata, azonban amilyen mértékben szilárdult meg a szerb uralom a megszállt területeken, az évek folyamán, ugyanolyan mértékben terjedtek el a szerbek szokásai és szokásaikkal együtt a káromkodásaik is. Jellemzésére annak, hogy a szerb nép életében mit jelentett a káromkodás, egy rövid anekdotát mondok el. A belgrádi Nemzeti Színház előadásában a Hamletot nézte meg egy szerb, s egy német. Az előadás mindkettőjüknek nagyon tetszett és elkezdtek gondolkozni azon, hogy vajjon ki írhatta ezt a szép darabot. A szerb azzal érvelt, hogy ilyen szépet csak egy szerb ember gondolhatott ki, tehát minden bizonytalansággal szerb ember ajándékozta meg a világot a Hamlettal. Ezzel szemben a német azt mondta, hogy ő úgy emlékszik, hogy ezt a darabot vagy egy angol, vagy egy francia, vagy talán egy német írta. A vitát nem tudták eldönteni, de amikor ahhoz a jelenethez értek, amelyben Hamlet azt mondja Ophéliának: „Ophé- lia menj kolostorba“, a szerb meglökte a német szomszédját és odasúgta neki: „Igazad van, ezt mégse szerb írta, mert ha szerb írta volna, az nem azt írta volna: Ophé- lia menj a kolostorba, hanem valami egészen mást!

A káromkodásoknál meg kell különböztetni azokat, amelyeknél a káromkodó első személyben beszélt és a saját személyére vonatkozó szólásokban használt trágár szavakat és azokat, amelyekben második személyhez beszélt és használt a vele szemben álló jelenlevő személlyel kapcsolatosan ilyen kifejezéseket. Végül azokat, amelyekben a káromkodó harmadik személyű alakot használt és valamilyen távollevő személyről vagy meg nem határozott emberről mondta el tajtékzó dühének kifejezéseit. Természetes, hogy az első személyben használt káromkodások aránylag ritkák voltak a magyar nyelvben, egyrészt azért, mert saját magukat és saját személyüket magyarok előtt nemigen káromolták, tehát nem volt módunkban ilyeneket eltanulni és a magyar beszédben meghonosítani. Ezekkel szemben nagyon elterjedtek és nagyon sokat használták a magyarok a második személyhez intézett káromkodásokat, mert ezeket magában a szerb nyelvben is maguk a szerbek is sokkal gyakrabban használták,

mint az első személyűeket. A magyarok nem egyes trágár szavakat vettek át, hanem egész szólamokat, úgy ahogy azt a szerbek kiejtették. Nem másítottak rajta már csak azért sem, mert a káromkodó szólamnak a nyelvtani szerkezetét nem ismerték és nem értették. A harmadik személyű káromkodások sokkal kisebb teret tudtak maguknak hódítani, mint a második személyűek, azonban mégis lényegesen gyakoribbak voltak, mint az első személyűek.

Az első személyűek közül csupán egyről tudtam megállapítani, hogy igen gyakran használták magyar beszédben is és pedig: *bàs mē kurúc bolē* (< baš me kurac bole), jelentése: laboro ex penis.

Ezt a hangulati értéke alapján akkor használták, ha azt akarták kifejezni, hogy: Nekem ugyan nem fontos az a dolog, amit tőlem kérnek; vagy: nem törődöm vele.

A második személyűhez intézett káromkodások közül a leggyakrabban használtak a következők: *pičskāti mātērina* (< pička ti materina) = vagina matris tuae, *piždāti mātērina* (< pizda ti materina) = vagina matris tuae, *pičskāti mājcsina* (< pička ti majčina) = vagina matris tuae, *pičskāti tyorávà* (< pička ti čorava) = vagina tua coeca, *bězs u pičsku mājcsínu* (< bež u pičku majčinu) = curre in vaginam matris, *jěbēmti mātēr* (< jebem ti mater) = futuam matrem tuam, *jěbēmti mātēr u dupe* (< jebem ti mater u dupe) = futuam matrem tuam in anum, *jěbēmti šesztru* (< jebem ti sestru) = futuam sororeni tuam, *jěbēmti dūsu tvoju mǎngupszku* (< jebem ti dušu tvoju mangupsku) = futuam animam tuam vagam; *jěbóte sinter* (< jebo te šinter) = futuat te pecorum interemptor; *jěbótē otac* (< jebo te otac) = futuat te pater; *jěbóte Bóg* (< jebo te Bog) = futuat te Deus; *jěbótē kër* (< jebo te ker) = futuat te canis.

Ezekről a legutolsónak említett *jěbótē* kezdetű káromkodásokról meg kell említenem, hogy a legsűrűbben használt és szinte mindenütt hallható káromkodások voltak, olyannyira, hogy a tréfás elbeszélés szerint a jugoszláv-német háború kitörése előtt a német hírszerzők pontosan beszámoltak a nagy vezérkarnak Jugoszlávia fegyveres erejéről. A beszámoló végén az egyik vezérkari tiszt megkérdezte: és hogy állnak U-Bote dolgában a szerbek, mire a hírszerzők azt mondták, hogy U-Bote nincsen sok, de annál több a *jěbótē*, mert azt igazán mindenütt hallották emlegetni.

Gyakori és sokszor használt volt még az *idi u kurác* (< idi u kurac) = pergas in penem és az *idi do kurcà* (< idi do kurca) = pergas ad penem, káromkodás is. Már az *uhváti Boga za kurác* (< uhvati Boga za kurac) = apprehende Deum per penem, lényegesen ritkábban került magyar ember szájára.

Az itt felsorolt második személyhez intézett káromkodások legnagyobb részét használták harmadik személyben távollevőkre is, de akkor ezek a káromkodások (főleg a *jebem ti* és a *jebo te* alatt felsoroltakról van szó) nem *jëbëmti-* és nem *jëbôtë-*val kezdődtek, hanem *jëbiga* (< jebi ga) vagy *jëbö ga* (< jebo ga) = futuas eum, alakkal.

Ezekből is felsorolunk néhányat. *Jëböga šinter* (< jebo ga šinter) = futuat eum pecorum interemptor; *jëbögü kér* (< jebo ga ker) = futuat eum canis; *jëbögü otac* (< jebo ga otac) = futuat eum pater; és *jëbögü Bóg* (< jebo ga Bog) = futuat eum Deus.

Nem akarom állítani, hogy ezeken az itt felsoroltakon kívül magyar ember nem használt más káromkodást, de kétségtelen, hogy ezek voltak a legtöbbet használt és leggyakrabban alkalmazott káromkodások.

Meg kell indokolnom még azt is, hogy miért éppen a katonanyelvnél tárgyaltam a káromkodásokat. A megszállás első napjaiban az első szerb káromkodásokat katonáktól hallottuk és a megszállás évei alatt leginkább azok a magyarok káromkodtak szerbül, akik a szerbeknél katonáskodtak. A katonáskodás alatt ami káromkodást eltanultak, azt itthon is meghonosították, tehát rajtuk keresztül jutott be a délvidéki magyar nyelvbe a szerb káromkodások legtöbbször. Társadalmi érintkezés során akkor vehettünk volna át sok káromkodást, ha a szerbiai lakossággal szorosabb kapcsolatba kerültünk volna. Ez azonban a megszállás alatt nagyobb mértékben nem következett be. A magyarok csak akkor mentek le a Balkánra, ha mint köztisztviselőket helyezték őket le, viszont a szerb tisztviselő-családok bármily nagyszámúak voltak is nálunk, mivel látták, hogy a káromkodások nálunk kevésbé divatosak, nem terjesztették jelentős módon a lent megszokott káromkodó szólamaikat.

Ezeket a káromkodásokat természetesen nem a szerbül beszélő délvidékiek számára iktattam ide. Nem is azért, mert nekem tetszettek, hanem azért, mert a nyelvész nem kertész, hanem botanikus. A kertész csak a virágokat neveli és ápolja, a botanikus kénytelen a büdös bürökről is írni. A fenti kifejezések a megszállás alatti magyar nyelv büdös bürkei.

Helységnevek.

Már a megszállás első éveiben komoly mozgalom indult meg abban az irányban, hogy a magyar helységneveket szerb helységnevekkel cseréljék fel. A helységnevek kicserélése körül aztán valóságos kórosz keletkezett, mert volt olyan helység is, amelyik egymásután kétszer-háromszor is nevet változtatott. Általában véve öt-hat esztendő kellett ahhoz, amíg valamennyire állandó-

sultak a helységek új szerb nevei. A harmincas évek első felében indult aztán újból egy mozgalom, hogy a még meglévő magyaros hangzású helységneveket is szerb nevekkel cseréljék fel. Ha a megszállás huszonhárom éve alatt végbement összes helységnévváltozásokat vizsgáljuk, akkor azt látjuk, hogy a névváltoztatás elve szerint négy csoportba oszthatjuk őket.

1.) Némely helységnevet a szerbek megtartottak ugyan, csak a hangalakját változtatták meg, hogy ezzel a névnek magyaros hangzását eltüntessék. Ilyen esetek: *Bulkeszi* > *Buljkes*, *Csantavér* > *Čantavir*, *Cservenka* > *Crvenka*, *Csurog* > *Čurug*, *Nádálja* > *Nadalj*, *Pacsér* > *Pačir*, *Parrag* > *Parage*, *Szilbács* > *Silbaš*, *Zenta* > *Senta*, *Zombor* > *Sombor* és *Zsablya* > *Žabalj*.

2.) A szerbek új nevet adtak ugyan, de a lehetőségek szerint olyant, amelynek a hangalakja hasonlított a régihez. Ilyen esetek a következők: *Bács-Tóváros* > *Tovariševo*, *Chotekpuszta* > *Kotekovo*, *Dernye* > *Deronje*, *Doroszló* > *Doroslovo*, *Dunagardony* > *Gardinovci*, *Hódság* > *Odžaci*, *Kerény* > *Krnjaja*, *Mohol* > *Mol*, *Mosztonga* > *Mostanica*, *Vepröd* > *Veprovac*.

3. Némely helységnevet részben, vagy teljes egészében lefordítottak. Ilyen esetek a következők: *Bácsmonostorszeg* > *Bački Manastir*, *Boldogasszonyfalva* > *Gospodjinci*, *Bükszállás* > *Bukovački salaši*, *Felsőhegy* > *Gornji Breg*, *Geyer szállás* > *Gajerov salaš*, *Györgyén* > *Djurđjin*, *Györgyeni tanyák* > *Djurđjinski salaši*, *Horgos-Királyhalom* > *Kraljevbrag*, *Kishegyes* > *Mali Idjoš*, *Kishegyes kitérő* > *Mali Idjoš ukrsnica*, *Körtés* > *Kruševlje*, *Középső szállás* > *Srednji salaš*, *László szállás* > *Laslov salaš*, *Magyarkanizsa* > *Stara Kanjiža*, *Óbecse* > *Stari Bečej*, *Óbecsei szállások* > *Starobečejski salaši*, *Óparrag* > *Stare Parage*, *Ószivác* > *Stari Sivac*, *Óverbász* > *Stari Vrbas*, *Pacséri tanyák* > *Pačirski salaši*, *Paphalom* > *Popović*, *Péterréve* > *Petrovoselo*, *Piros* > *Rumenka*, *Sajkásszentiván* > *Šajkaški Sveti Ivan*, *Sándor* > *Aleksandrovo*, *Szabadka-közkórház vasúti megálló* > *Subotica-bolnica*, *Szabadka-külváros vasúti megálló* > *Subotica-predgradje*, *Szentfülöphegy* > *Filipovo*, *Tündéres* > *Vilovo*, *Újcservenka* > *Nova Crvenka*, *Újpalánka* > *Nova Palanka*, *Újszivác* > *Novi Sivac*, *Újverbász* > *Novi Vrbas*, *Újverbász-cukorgyár* > *Novi Vrbas-šećerana*, *Völgyes* > *Doline*.

4.) Sok helység egészen új nevet kapott, még pedig olyant, amelyet semilyen módon nem lehet az előbbi névvel kapcsolatba hozni. Itt történtek természetesen a legcifrább esetek. A helységeknek nagyrészt a jelen kor híres politikusairól, vagy a szerb nép történelmének nagyjairól nevezték el. Így lett pl. *Adorjánból Nadrljan*, *Angyal Bandi vasúti megállóból Gornja Rogatica*, *Baba Pusztából Aleksa Šantić*, *Bácsfeketehegy, Szeghegy* összeépített nagyközségekből *Feketić*, *Sekić*, *Bácsföldváról Bačko*

Gradište, Bácsföldvári szállásokból Brankovo, Bácsgyulafalvából Telečka, Bácskertesből Kupusina, Bácskossuthfalvából Stara Moravica, Bács Szent Ivánból Prigrevica Sveti Iván, Bácsordasból Karavukovo; Béregből Bački Breg, Borócból Obrovac, Csengegyüsből Topolski salaši, Elza szállásból Strilić, Fernbach szállásból Čičovac, Gádorból Gakovo, Gombosból Bogojevo, Karjadból Bogaraš, Kisgombosból Bogojevo Selo, Kisvörösegyházából Hrvatski majur, Kukurikiből Kočicevo, Küllődből Kolut, Ludaspusztából Šupljak, Magyarutból Radišić, Militicsből Srpski Miletic. A még fel nem szabadított torontáli részen Módosból Ninčicevo és Nagybecskerekéből előbb Veliki Bečkerek, majd a harmincas évek derekán Petrovgrad, Nagyjényből Žednik, Nemeshalomból Ivan-ković, Nemesmiliticsből Svetozar Miletic, Ókérből Pašicevo, Órszállásból Stanišić, Paripásból Parabuć, Pipacsfaluból Vojvoda Žimović, Sajkáslakból Lok, Sándor majorból Šanac, Somsichpusztából előbb Šomšicevo, majd Naumovićevo, Szabadkából Subotica, Szenttamásból Srbobran, Szépligetből Gajdobra, Szilágyból Svilojevo, Szondból Sonta, Tiszaistvánfalvából Bački Jarak, Tiszakálmánfalvából Budisava, Újkérből előbb Pribičevičevo, majd Pribicevics Svetozár, a független demokrata párt vezérének bukása után Bačko Dobropolje, Újvidékből Novisad, Vámtelekből Pavlovac, Vaskapuból Rimski Šančevi, Vörösegyházából Gabrić.

(Folyt. köv.)

Bogner József